

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 10 • Aralık 2024 • 269-276
Issue: 10 • December 2024 • 269-276

Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen
(1908-1967)

Professor Bedi Ziya Egemen
(1908-1967)

Sema Nur İlhan

Yüksek Lisans Öğrencisi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: ilhansemanurdp@gmail.com
Orcid: 0009-0002-1039-3971
Eskişehir / Türkiye

MA Student
Eskişehir Osmangazi University
Institute of Social Sciences
E-mail: ilhansemanurdp@gmail.com
Orcid: 0009-0002-1039-3971
Eskişehir / Türkiye

<https://doi.org/10.59379/tdpd.1562031>

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type Araştırmacı İnceleme • Researcher Review
Geliş Tarihi • Received 06 Ekim 2024 • 06 October 2024
Kabul Tarihi • Accepted 26 Kasım 2024 • 26 November 2024

Ö z e t

21 Şubat 1908 tarihinde doğan ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çeşitli unvanlarda öğretim üyesi statüsünde uzun yıllar akademik çalışmalar yapmış Türkiye'nin ilk din psikoloğu olan Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen, 1 Temmuz 1967 tarihinde 59 yaşında vefat etmiştir. Bu çalışmada, Türk din psikolojisinin kurucusu olan Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen'in lisans öğrencileri olan Mehmet Maksutoğlu ve Mehmet Sait Hatiboğlu'nun, Egemen ile yaşamış oldukları bazı kişisel anılarına yer verilmiştir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Din psikoloğu • Bedi Ziya Egemen
Vefat • Hatırat

A b s t r a c t

Born on February 21, 1908, Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen, Turkey's first psychologist of religion, served for many years as a faculty member in various academic positions at Ankara University's Faculty of Theology. He passed away on July 1, 1967, at the age of 59. This study includes several personal memories of Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen, the founder of Turkish psychology of religion, as recounted by his undergraduate students Mehmet Maksutoğlu and Mehmet Sait Hatiboğlu.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Psychologist of religion
Bedi Ziya Egemen • Obituary • Memoirs

Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen, 21 Şubat 1908 tarihinde günümüz Makedonya'sının doğusunda, Bulgaristan sınırına yakın Radoviş kasabasında doğmuştur. 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında kasabanın büyük Türk nüfusu Anadolu'ya göç etmiş ve Egemen'in ailesi İzmir Karşıyaka'ya yerleşmiştir. Ailesinin Manisa'dan aldığı nüfus cüzdanı, bir süre Manisa'da yaşadıklarını göstermektedir. Tam adı Mehmet Bedi olan Egemen, resmî belgelerde "Mehmet Bedi Egemen" olarak geçmekte ve akademik çevrelerde babasının adıyla birlikte bu ismi de kullanılmaktadır.

Egemen'in Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'ne 1938 yılında sunduğu resmi dilekçede "iki batı diline vakıf" olduğu ifade edilmekte, bu da onun Almanca ve Fransızca bildiğini göstermektedir. Lisans ve öncesi eğitimine dair bilgiler özlük dosyalarında bulunmasa da yüksek lisansını Almanya'daki Frankfurt Main Goethe Üniversitesi Pedagoji Akademisi'nde, doktorasını ise Giessen kentinde bulunan Ludwig Üniversitesi'nde 6 Aralık 1937 tarihinde tamamladığı bilinmektedir.

Doktorasını tamamladıktan sonra, 1938 başlarında Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nde şef ve çevirmen olarak çalışmaya başlamış, 1939'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu'nda Almanca öğretmenliğine geçmiştir. 1942 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne doçent olarak atanmış ve 24 Kasım 1942 tarihinde "Yeni bir terbiye ilminin imkân ve hudutları" konulu doçentlik tezini başarıyla savunmuştur.

Egemen, 1950 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Din Psikolojisi dersini vermek üzere atanmış, 1953 yılında profesörlüğe yükselmiş ve iki kez dekanlık yapmıştır. 1960 askeri darbesi sonrasında üniversiteden uzaklaştırılmışsa da, Danıştay kararıyla görevine iade edilmiştir. 1967 yılında ise Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ne pedagoji profesörü olarak atanmış ve burada eğitim bilimleri alanında önemli görevler üstlenmiştir. Egemen, geçirdiği kalp krizi sonucu 1 Temmuz 1967 tarihinde vefat etmiştir.

Egemen'in akademik kariyerinde pek çok ulusal ve uluslararası kongrede Türkiye'yi temsil ettiği, üniversite senatörlükleri, kürsü başkanlıkları gibi görevlerde bulunduğu ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu üyeliği ve başkan vekilliği gibi önemli pozisyonlarda yer aldığı bilinmektedir. Uluslararası eğitim ve bilimsel kongrelere katılmış, Hannover Yüksek Teknik Okulu'nda ve çeşitli Avrupa ülkelerinde konferanslar vermiştir. Egemen'in katkıları, Türk din psikolojisi literatürüne önemli

bir akademik miras bırakmıştır (Koç, 2021: 155-209). Aynı zamanda pedagoğ olan Egemen'in Türkiye'de din psikolojisi alanında yetiştirdiği ilk doktora öğrencisi ise Prof. Dr. Neda Armaner'dir (Koç, 2015: 301-330).

Bu çalışmada, Türk din psikolojisinin kurucusu ve ilk akademisyen din psikoloğu olan Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen'i daha yakından tanımak ve anlamak amacıyla yapılan kısa röportajlara yer verilmiştir. Bu röportajlar, Egemen'in akademik mirasını ve kişisel özelliklerini daha iyi kavramak için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Röportajlar, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kurucu dekanı olarak görev yapmış ve yaş sınırlamasından dolayı emekli olmuş Prof. Dr. Mehmet Maksutoğlu ile Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Said Hatiboğlu arasında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmacı tarafından Prof. Dr. Mehmet Maksutoğlu'na uzun zaman önce vefat eden kendisinin de lisans öğrencisi olduğu Türk din psikolojisinin kurucusu olan Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen ile ilgili yaşamış olduğu hatıralarını anlatması istenmiştir. Maksutoğlu, lisans eğitimi sürecinde kendisinden din psikolojisi dersi aldığı Bedi Ziya Egemen hakkında aşağıdaki hatıralarını paylaşmıştır:

“Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen, 1960 yılı mayıs ayında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanıydı. Biz, Ankara ilahiyatın 40 kişilik son sınıf öğrencileri olarak onun yönetiminde eğitim gördük. Fakültemizin önceki yıllara ait öğrenci sayıları dikkate alındığında, bizim sınıf oldukça kalabalıktı; bizden önceki sınıfın mevcudu 27, daha önceki sınıfın 13 ve daha da önceki sınıfın öğrenci sayısı yalnızca 6 idi. 1949 yılında, İsmet İnönü döneminde kurulan Ankara İlahiyat Fakültesi böyle bir tabloya sahipti.

Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen, dekan olarak, biz öğrencileri diğer fakültelerin öğrencilerine uyarak gösterilere katılmamız konusunda sürekli olarak uyarırdı. 27 Mayıs 1960'da gerçekleşen darbe sonrasında birçok profesör üniversiteden uzaklaştırıldı; toplamda 147 profesör görevden alındı. Bu profesörler arasında, kardeşi İsmet Sezgin'in Demokrat Parti milletvekili olduğu için atıldığı söylenen meşhur bilim tarihçisi Prof. Dr. Fuat Sezgin Bey de bulunuyordu. Bedi Ziya Bey'in bu 147 profesörden biri mi olduğu yoksa onlardan önce mi işine son verildiği konusunda kesin bir bilğim yok.

Bedi Ziya Bey'in üniversiteden atıldıktan sonra maddi zorluklar yaşadığı ve hatta geçimini sağlamak için maçlarda çekirdek sattığı bile söylenirdi. Asistanlarından Hasan Ali Koçer'in aynı zamanda kuru yemiş

ticaretiyle uğraştığı ve Denizli'den getirdiği malları kuruyemişçilere sattığı bilinirdi. Bu imkânların Bedi Ziya Bey'e Hasan Ali Koçer tarafından sağlandığı akla geliyor. Diğer bir asistanı olan rahmetli Neda Armaner, 1960 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine din psikolojisi kürsüsüne asistan olmuş ve 6 yıl öğretmenlik yaptıktan sonra bu göreve gelmişti. Adının Katrunneda (çiğ damlası) olduğu da anlaşılıyor. İlk doktora öğrencisi olan Neda Hanım da uzun yaşadı sanıyorum 3-4 yıl gibi yakın bir zaman önce vefat etti.

Bedi Ziya Bey, Almanya'da doktora yapmış bir bilim insanıydı. Prof. Dr. Necati Öner, onun hakkında "ülkemizde ilmî zemin olsaydı, böyle körlenmezdi" şeklinde konuşurdu. Gerçekten de ilmî zemin, insanı araştırmaya yönlendiren ve adeta bir akım içinde sürükleyen akademik hava çok önemlidir. Bu durumu, 1991-1995 yılları arasında bulunduğum Malezya'daki Uluslararası İslam Üniversitesinde de deneyimledim.

Rahmetli Bedi Ziya Bey, yaşadığı dönem içerisinde diğer öğretim üyeleri gibi zorluklarla karşılaştı. Türkiye, bu dönemde büyük değişimler yaşadı. Biz de öğrenci olarak o yıllarda çok zorluklarla okuduk. Sonrasında bir af mı çıktı bilmiyorum, ancak Bedi Ziya Bey fakülteye geri döndü ve öğretim üyesi olarak görevine devam etti."

Öte yandan Egemen'in bir diğer lisans öğrencisi olan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden emekli Hadis Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Said Hatiboğlu da, lisans eğitimi sürecinde din psikolojisi dersini ondan aldığını söyleyerek Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen hakkında aşağıdaki hatıralarını paylaşmıştır:

"Ben 1953-1954 yıllarında fakülteye girdim. Fakültemiz o dönemde henüz 1949-1950 döneminde açılmıştı ve ciddi bir hoca eksikliği vardı. Hatta o dönemlerde tefsir, hadis, İslam hukuku gibi ilim dalları henüz ayrı birer kürsü olarak kurulmamıştı. Hepsi "dogmatik ilimler kürsüsü" adı altında toplanmıştı. Bu kürsüye ilk gelen hoca benim esas hocam olan Tayyip Okıç'tır. Burada, işte, bakın resmi var (gülümsüyor). Merhum Tayyip Okıç önce tefsir kürsüsünü kurmuş, ardından hadis ve İslam hukuku dalları oluşturulmuş. O dönem ilk mezunlardan biri olan Talat Koçyiğit asistan olarak alınmış, ikinci asistanı ise bendim. Şimdi Türkiye'de bu hadis kürsüsünde en eskilerden bir ben kaldım, zannediyorum ki diğer hocalarımızın çoğu vefat etti.

O dönemde Avrupa'ya ilim adamı olmaları için tavsiye üzerine gönderilmiş hocalar vardı. Onlar döndükten sonra fakültelere hoca ola-

rak girdiler. Fuat Sezgin hocamız mesela, bizim Tayyip hocanın Ankara’da ilk hadis asistanıydı, ancak İstanbul’a gitmişti sonradan. Biz ise Bedi Ziya Egemen hocamızı din psikolojisi dersleriyle tanıdık. Hocamız çok neşeli, cana yakın bir insandı. Kısa boyluydu, belki boy fotoğrafını görmemişsinizdir. Almanya’da eğitim almış, fakat benim Almancam olmadığı için kendisiyle fazla iletişim kuramadım. İlk derslerinde kendisini dini bütün bir Müslüman olarak tanıtır ve sınıfta daha tecrübesiz olduğumuzu ifade ederdi. Cebinde sürekli Kur’an-ı Kerim taşır ve “Ben Kur’an’ı sizden iyi okurum” derdi. Allah rahmet eylesin, o dönemde hocaya karşı gençlik heyecanı ile bir soru sormuştum: “Hocam, Samet ne demek?” Hoca bu soruya bocalamıştı ve o an anlamıştım ki, hocamızın dini şevki kuvvetliydi ama bilgisi bazı konularda yetersiz kalabiliyordu. Derslerine hazırlıklı geldiğini düşünmüyorum. Bir ağabeyimizin anlattığı bir anı vardır, hocanın makalelerinden birini okurken başta söylediği bir şeyi sonrasında da “ileride bahsedeceğim üzere” diyerek yinelemiş. Bu durumu fark etmemiş olacak ki, bir zaman kayması olmuş yazarken.

Bedi Ziya Egemen Hoca çok samimi bir insandı, ancak derslerdeki ciddiyet eksikliği bazen göze çarpıyordu. Özellikle son sınıftaki sınavımızda tüm sınıfı bir araya almıştı ve hepimizin önünde sınav yapıyordu. O sırada Hilmi Ziya Ülken Hoca da fakülteye gelmişti ve Bedi Ziya hocamız, Ülken hocayı da içeri alıp sohbet etmeye başlamıştı. Bu sırada sınıfta birilerini sınav yapıyordu; bana sıra gelmedi ama sınıfın çoğu sınavdan geçti. O an hocamıza, “Hocam beni sınav etmediniz,” diyemedim, bu da bir hatıra olarak kaldı.

Bedi Ziya Hoca ile benim kendi hocam Tayyip Hoca arasında pek iyi bir ilişki yoktu. Bedi Ziya hocanın siyasetle fazla ilgisi vardı, Demokrat Parti ile yakın ilişkiler içindeydi. Hatta “Anadolu Kulübü’nden çıkmaz” derlerdi. Bu durum, ilimle ilgilenmesini zorlaştırıyordu. Bize biraz mesafeli bakardı, özellikle Tayyip hocanın asistanlarına. Bir gün, Bedi Ziya Egemen Hoca, benimle ilgili, “Hatipoğlu, elleri cebinde, ağzında sakızla dolaşiyor,” demiş. Bunu duyunca çok üzüldüm çünkü sakız çiğ-nemezdim ve ellerim de cebimde gezmezdim. Neden böyle söylediğini anlamadım ve kendisine de sormadım ama kalben biraz kırıldım.

1965-1966 yıllarında Paris’e gitmiştim ve orada nişanlanmıştım. Bedi Ziya Hoca, nişan için gelmemi isteyen bir telgraf çekmişti. Düğünümüze de katıldı ve beni affetti diyerek samimiyetini gösterdi. Fakat hocanın siyasi çevresi geniş olduğu için 1960 darbesi sonrasında 170’ten fazla üniversite hocasıyla birlikte üniversiteden ihraç edilmişti. Hoca oldukça cömertti, maddi birikimi olmamıştı ve ihraç olduktan sonra geçi-

mini sağlamak için üniversiteden atıldığı dönemde Talat Paşa Bulvarı'nda kasa kasa soğan ve patates satmış. Bunu duyan herkes şaşırmişti.

Bedi Ziya Hoca, bilimsel rekabet içine girme eğilimindeydi. Örneğin, sanat tarihi hocamız Suut Kemal Yetkin'in bir enstitüsü vardı. Bedi Ziya Hoca da geri kalmamak için "İslam İlimleri Enstitüsü" adında bir enstitü kurmuştu. Ancak, maalesef, Avrupa'daki İslami yayınları tanıtma veya eleştirme gibi bir çalışmasını göremedim. Bedi Ziya hocanın sosyal çevresi çok genişti, bu da bilimsel çalışmalarını sınırlamış olabilir. Ancak, Ankara İlahiyat'a Faslî bir hoca olan Muhammed Tancı'yi kazandırması büyük bir hizmettir, onu da rahmetle anıyorum.

Rahmetli Bedi Ziya Egemen Hoca çok babacan bir insandı. Hatta bazen kot pantolon giyerek gelir, önden cepli montuyla dolaşırdı. Biraz şişmanca ve kısa boyluydu. Allah rahmet eylesin, çok sevimli bir adamdı. Ancak meşguliyet alanlarımızın farklı oluşu nedeniyle kendisini daha fazla tanıma fırsatım olmadı. Hocalarımız aslında derleme bir fakülte kadrosu oluşturmuşlardı, çünkü Türkiye'de 1924'te çıkarılan kanunla İstanbul Üniversitesi'nde açılan ilk ilahiyat fakültesi 1933'te kapatılmıştı ve 1949-1950'ye kadar Türkiye'de ilahiyat eğitimi veren bir fakülte yoktu. Bu nedenle fakülteye dışarıdan hocalar getirildi. Örneğin, Tayyip hoca Saraybosna'dan gelmişti ve Paris'te doktora yapmıştı. Ancak, babasının hastalığı nedeniyle Paris'e dönme fırsatı bulamamıştı. Buna rağmen, hoca doktora tezini savunmuş ve başarıyla tamamlamıştı."

Yukarıda aktarılan kişisel hatıralar, Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen'in akademik yaşamının yanı sıra kişisel özelliklerini ve dönemin sosyo-politik koşullarını da gözler önüne sermektedir. Egemen, Almanya'da aldığı eğitimle, Türkiye'de henüz tam olarak bilinmeyen din psikolojisi alanına öncülük etmiş, bu alanın kurucusu olarak Türk din psikolojisi tarihini başlatmış ve önemli katkılar sunmuştur. Özellikle Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki görev süresince, akademik birikimi ve pedagojik yaklaşımlarıyla, birçok öğrencinin bilimsel ve mesleki gelişimine katkıda bulunmuştur. Ancak, bu dönemde yaşanan siyasi çalkantılar ve askeri darbe sürecinde akademik hayatı sekteye uğramış, üniversiteden ihraç edilmesi sonrasında ciddi ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

Buna karşın, Egemen'in öğretim üyeliğine ve akademik çevrelerdeki etkisine dair hatırlananlar, onun yalnızca bir bilim insanı değil, aynı zamanda mütevazı ve dayanıklı bir karaktere sahip olduğunu da göstermektedir. Öğrencileri ve meslektaşları üzerindeki kalıcı etkisi, onun bilimsel katkılarının ve akademik liderliğinin yanı sıra, kişisel sıcaklığı ve

babacan tavırlarıyla da ilgilidir. Bu bağlamda, Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen, Türkiye’de din psikolojisi alanının bilim dalı düzeyinde akademik temellerini atan bir akademisyen din psikoloğu olarak, günümüzde de saygı ve takdirle anılmaya devam etmektedir.

Kaynaklar

Koç, M. (2015). Türkiye’de din psikolojisi çalışmaları (1949–2013) üzerine genel bir bakış. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 301-330.

Koç, M. (2021). Türk Din Psikolojisinin Kurucusu: Bedi Ziya Egemen Üzerine Biyografik Bir Araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 4, 155-209.